

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าเพื่อใช้ในการศึกษาอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

- ตอนที่ 1 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
- ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ตอนที่ 4 ความรู้เกี่ยวกับแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า
- ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพและการมีส่วนร่วม
- ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

ความหมายของแหล่งเรียนรู้

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งการเรียนรู้ไว้ดังนี้
ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันท์ (2557, หน้า 171) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้สรุปว่า แหล่งเรียนรู้คือ สิ่งต่างๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สถานที่ที่ทั้งที่เป็นไปตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น กิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม ข้อมูล ข่าวสาร ที่บุคคลสามารถใช้ศึกษา ค้นคว้า หรือฝึกปฏิบัติ ทั้งด้วยตนเอง หรือผ่านการถ่ายทอดจากบุคคลอื่นเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตน

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2552, หน้า 46-47) ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และประสบการณ์และเป็นสถานที่เพื่อการเรียนรู้ อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น อุทยานป่าไม้ น้ำตก ภูเขา แหล่งน้ำ หิน ดิน ทราย ห้วย หนอง บึง ทะเล หรือแหล่งการเรียนรู้ที่ตั้งใจจัดสร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน วัด พิพิธภัณฑ์ หอสมุด สถานประกอบการต่างๆ หรือเกิดความรู้ในแต่ละบุคคลจากการคิดปฏิบัติและสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้จึงเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศและประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้ได้เรียนรู้ แสวงหาความรู้และประสบการณ์ด้วยตนเอง

สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ (2545, หน้า 107) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนว่า หมายถึง

1. สถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิต และการทำมาหากินในชุมชน เช่นวัด โบสถ์ วิหาร ตลาด ร้านขายของชำ ลาดนวดข้าว ป่า ห้วย หนอง บึง เป็นต้น
2. สถานที่หรือสถาบันที่รัฐและประชาชนจัดตั้งขึ้น เช่น อุทยานการศึกษาในวัดและชุมชน อุทยาประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติทางทะเล ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน หอสมุด ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเกี่ยวกับสัตว์ พืช ดิน หินแร่ เป็นต้น

3. สื่อเทคโนโลยีที่อยู่ในโรงเรียนและชุมชน เช่น วีดิทัศน์ ภาพสไลด์ โปรแกรมสำเร็จรูป ภาพยนตร์ ฟันหรือโมเดลจำลอง ของจริง เป็นต้น

4. บุคลากรผู้ที่มีความรู้ด้านต่างๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำศาสนา เกษตรกร ศิลปิน หมอพื้นบ้าน ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 3) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่าเป็น “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” อันอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และ กิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน มีระยะเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน มีการประเมินและการวัดผลการเรียนที่มีลักษณะเฉพาะสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในชั้นเรียนหรือห้องเรียนนั้น ซึ่งมีการจัดแหล่งเรียนรู้อยู่มากมายทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นการเฉพาะแตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์หรือแม่แตหอสุมุดแห่งชาติ และ อุทยานประวัติศาสตร์

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลสารสนเทศต่างๆ แหล่งวิทยาการ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคล สถานที่ หน่วยงาน ทั้งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่อยู่เองตามธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ วิธีการดำรงชีวิตของคน ในชุมชนท้องถิ่นซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ สำหรับงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ สาขา ศิลปกรรม งานประดิษฐ์ คหกรรม เป็นต้น

ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้ (อนงค์ศิริ วิชาลัย, 2552, หน้า 49-50)

1. เป็นแหล่งรวมขององค์ความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ในด้านต่างๆ พร้อมทั้งจะให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล
2. เป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ให้โอกาสแก่ทุกๆ คนทั่วถึงกัน
3. เป็นแหล่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้จากสภาพจริง เช่น แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติ พิพิธภัณฑ์ โบราณสถานหรือสถานประกอบการ
4. เป็นแหล่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงได้ศึกษาปฏิบัติเองและสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง
5. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย เกิดความสนุกสนานและสนองตอบ ความสนใจและความต้องการที่จะเรียนรู้
6. เป็นแหล่งเชื่อมโยงให้สถานศึกษาและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
7. ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้มีความรู้ รักและภูมิใจในท้องถิ่นและประเทศชาติ

ประเภทของแหล่งการเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้แบ่งออกได้เป็นหลายลักษณะ มีรายละเอียดดังนี้

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2552, หน้า 52-53) ได้แบ่งประเภทของแหล่งการเรียนรู้ตามเกณฑ์ ลักษณะของแหล่งการเรียนรู้และแหล่งที่ตั้งของแหล่งการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แบ่งประเภทตามลักษณะของแหล่งการเรียนรู้ แบ่งออกได้ 3 ประเภท ได้แก่

1.1 แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่จะถ่ายทอดความรู้ความสามารถในด้านการประกอบอาชีพ ได้แก่ ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ ชาวประมง การสืบสานวัฒนธรรมตลอดจนนักคิด นักประดิษฐ์ ศิลปิน กวี และผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในด้านต่างๆ

1.2 แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองหรือมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ทะเล ภูเขา ป่าไม้ ลำธาร กรวด หิน ดิน ทราย แร่ น้ำตก พืชชนิดต่างๆ

1.3 แหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์ตั้งใจสร้างขึ้นมาเพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนรวบรวมสิ่งต่างๆ ที่อยู่กระจัดกระจาย นำมาไว้เพื่อการศึกษาเรียนรู้ต่อกัน ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาบันทางการศึกษา สวนสาธารณะ ตลาด บ้านเรือนที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ หอศิลป์ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ วัด มัสยิด สวนสาธารณะ เป็นต้น

2. แบ่งประเภทตามแหล่งที่ตั้งของแหล่งการเรียนรู้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.1 แหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาหรือสถาบันการศึกษา การจัดการเรียนการสอนในอดีต เป็นบทบาทการถ่ายทอดความรู้หรือเรียกว่า สอนหนังสือนั่นเองประกอบ ได้แก่ ครู อาจารย์ ห้องเรียน ห้องสมุดเป็นส่วนใหญ่ แต่ต่อมาปรัชญาการจัดการศึกษาเปลี่ยนไป สถานศึกษาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงการถ่ายทอดความรู้จากตำราหรือสอนหนังสือเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาผู้เรียนทุกด้าน ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคมและร่างกาย จึงมีคำกล่าวว่า “การสอนคนมิใช่สอนหนังสือ” ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของผู้เรียนให้ครบถ้วน และจัดห้องเรียน ห้องปฏิบัติการต่างๆ เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ได้แก่ ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องสมุด ห้องโสตศึกษา ห้องจริยธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ อาคารสถานที่ บริเวณและสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ได้จัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ เช่น มุมหนังสือ มุมคณิตศาสตร์ มุมของเล่น สวนพฤกษศาสตร์ สวนสมุนไพร สวนดอกไม้ ต้นไม้พุดได้สวนหย่อม น้ำตกจำลอง สวนสัตว์ในโรงเรียน บ่อเลี้ยงปลาหรือแหล่งน้ำในสถานศึกษา เป็นต้น

2.2 แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนค่อนข้างจะกว้างและครอบคลุมทั้งแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ แหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์จัดสร้างขึ้นและแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล ซึ่งถือว่าอยู่นอกสถานศึกษาหรืออยู่ในชุมชนท้องถิ่น จัดเป็นประเภทแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ตลาด โบราณสถาน โบราณวัตถุ สวนสัตว์ สวนพฤกษศาสตร์ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สถานที่ราชการ สถานที่ประกอบการ สวนสาธารณะ ฟุ้งนา สวนผัก สวนผลไม้ ร้านค้า แหล่งทอผ้า แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน ดนตรีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน ปรากฏชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549, อ้างถึงใน อนงค์ศิริ วิชาลัย, 2552, หน้า 53 – 54) ได้แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 6 ประเภทคือ

1. แหล่งการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และโบราณสถาน เช่น พระราชวัง วัด โบราณสถาน อนุสาวรีย์ พระธาตุ เจดีย์ พระปรางค์ ป้อมค่าย ประตูเมืองต่างๆ เป็นต้น

2. แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ โรงละครแห่งชาติ หอศิลป์ เมืองโบราณ ตลาดน้ำ สวนสยาม บ้านจิมทอมป์สัน บ้านถวาย บ้านร้อยอันพันอย่าง บ้านควายไทย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

3. แหล่งการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์สถาน เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์สถานพระนคร เรือนพระราชพิธี เป็นต้น

4. แหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น สวนสัตว์ สวนพฤกษศาสตร์ สวนหิน สวนป่า หรืออุทยานแห่งชาติ เป็นต้น

5. แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ราชการ เช่น พระที่นั่งอนันตสมาคม รัฐสภา มหาวิทยาลัยวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษา หน่วยงานต่างๆ ของรัฐ เขื่อนผลิตพลังไฟฟ้า

6. แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสถานประกอบการ เช่น สำนักพิมพ์ ศูนย์จำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โรงงานต่างๆ บริษัท ร้านค้า ศูนย์ธุรกิจต่างๆ เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2544, หน้า 229) ได้กล่าวไว้ว่า แหล่งเรียนรู้มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดหมวดวิชา ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเทอร์เน็ต ศูนย์วิชาการ ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนูปกรณ์ ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน (วิชา) Resource Center สวนพฤกษศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรมะ เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ ศูนย์กีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัด ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรภาครัฐและเอกชน เป็นต้น

รูปแบบการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนในการจัดการเรียนการสอนนั้น ทำได้หลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะเลือกใช้รูปแบบอย่างไรให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละกลุ่มสาระวิชาขึ้นอยู่กับผู้สอน สำหรับรูปแบบในการนำไปใช้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวทางไว้ดังนี้

Michaelis (1992, อ้างถึงใน ศิริลักษณ์ ศรีสมบุรณ์, 2553, หน้า 26 - 27) ได้เสนอแนะการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนในการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. การนำประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของนักเรียนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประสบการณ์ต่างๆ ที่นักเรียนได้พบเห็น ได้ยิน ได้ฟังในชีวิตประจำวันมีมากมาย เช่น ข่าว เหตุการณ์ การประกอบอาชีพในชุมชน กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถนำมาประกอบบทเรียนได้โดยการอภิปราย ซักถามกันระหว่างครูกับนักเรียนหรือนักเรียนกับนักเรียน

2. การทัศนศึกษา ในชุมชนมีสถานที่มากมายที่ครูสามารถนำนักเรียนไปทัศนศึกษา เช่น โรงงาน ฟาร์มโคนม โรงสี สถานที่เพาะพันธุ์พืช ห้องสมุด เป็นต้น ซึ่งอาจจะใช้เวลาในการเดินทางมากน้อยขึ้นอยู่กับระยะทางของสถานที่ที่จะไป อาจจะไปในชั่วโมงเรียน ไปเต็มวัน เต็มสัปดาห์ หรือในวันหยุดราชการ

3. เชิญผู้มีความรู้ ความชำนาญมาบรรยายให้นักเรียนฟัง หรือสาธิตให้นักเรียนดูในโรงเรียน

4. ให้นักเรียนไปสัมภาษณ์ผู้รู้ ชำนาญเฉพาะด้านในท้องถิ่น

Olsen (1992, อ้างถึงใน ศิริลักษณ์ ศรีสมบุรณ์, 2553, หน้า 27) เห็นว่าโรงเรียนควรจะใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้หลักสูตรและวิธีสอนสอดคล้องกับชีวิตจริงของสังคม ช่วยให้การสอนมีความหมายลึกซึ้งและช่วยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอาศัยสะพานเชื่อมโยงดังนี้

1. นำเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ จากภายนอกโรงเรียนมาให้ให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า
2. ใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน
3. เชิญวิทยากรมาบรรยายหรือสาธิตในโรงเรียน
4. ให้นักเรียนไปสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในชุมชน
5. พานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่
6. การสำรวจแหล่งความรู้ต่างๆ ในชุมชน
7. การศึกษานอกสถานที่ไกลออกไป
8. การตั้งค่ายพักแรม
9. โครงการบริการชุมชน
10. การจัดให้นักเรียนมีประสบการณ์จากการฝึกงาน เช่น ฝึกงานบางอย่างที่บ้าน หรือฝึกงานในสถานประกอบการ สถานประกอบการอาชีพในท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งอาจจะฝึกเป็นกลุ่มหรือรายบุคคลก็ได้

ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2535, อ้างถึงใน ศิริลักษณ์ ศรีสมบุรณ์, 2553, หน้า 28) ได้กล่าวถึงการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนไว้มี 2 วิธี คือ

1. การนำชุมชนสู่โรงเรียน
 - 1.1 เชิญบุคคล ผู้ปกครองมาเป็นวิทยากรบรรยายในโรงเรียน ตามความสามารถพิเศษ เช่น แพทย์ หนองคาย นกเกษตร
 - 1.2 นำเอกสารและสิ่งตีพิมพ์ของชุมชน เช่น ประกาศ หนังสือพิมพ์ โฆษณางานต่างๆ มาเผยแพร่ในโรงเรียน
 - 1.3 การร่วมกิจกรรมพิเศษของโรงเรียน เช่น เชิญผู้ปกครองมาร่วมงานจัดนิทรรศการ แลกประกาศนียบัตร ดนตรี สังสรรค์
 - 1.4 จัดตั้งสมาคมครู ผู้ปกครอง
2. การนำโรงเรียนสู่ชุมชน
 - 2.1 จัดศูนย์สนใจอาชีพขึ้นในโรงเรียนเพื่อบริการแก่ชุมชน
 - 2.2 ครูออกไปเยี่ยมชุมชน ศึกษาสำรวจชุมชน แล้วหาแนวทางนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงการเรียนการสอน
 - 2.3 ให้ความร่วมมือช่วยเหลือชุมชนทุกวิถีทางตามความสามารถ เข้าร่วมกิจกรรมและประเพณีของท้องถิ่น
 - 2.4 จัดทัศนศึกษา เยี่ยมชมโรงงานอุตสาหกรรม การทำไร่ ทำนา ทำสวน การประกอบอาชีพอื่นๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น

ชนิดา วิสะมิตนันท์ (2541, อ้างถึงใน ศิริลักษณ์ ศรีสมบุรณ์, 2553, หน้า 30) ได้กล่าวว่า การใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการศึกษา มีขั้นตอนคือ 1) การวางแผน การใช้แหล่งเรียนรู้โดยคณะกรรมการบริหารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนหรือมอบหมายให้คณะกรรมการสำรวจแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นและจัดทำสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ในชุมชน/ท้องถิ่น การจัดทำสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ การรวบรวมข้อมูลสารสนเทศในท้องถิ่น สามารถทำได้หลายรูปแบบตามความต้องการของผู้ใช้ และประเภทแหล่งเรียนรู้ 2) ปฏิบัติการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่าต่อผู้เรียนมากที่สุด 3) ประเมินผลการใช้แหล่งการเรียนรู้เพื่อทราบความสำเร็จของการดำเนินงานในรอบปี หรือประเมินเป็นระยะตลอดปีการศึกษาโดยทำใน 3 ลักษณะคือ การประเมินก่อนการใช้แหล่งเรียนรู้ การประเมินระหว่างการใช้แหล่งเรียนรู้และการประเมินหลังการใช้แหล่งการเรียนรู้ และ 4) การปฏิบัติเป็นมาตรฐานในการเรียนรู้ของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้ใช้แหล่งเรียนรู้ในการศึกษาค้นคว้าแล้ว จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะ และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร

ในการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้น ครูผู้สอนหรือโรงเรียนจะต้องศึกษาชุมชนก่อนว่าในชุมชนมีแหล่งเรียนรู้อะไรบ้างที่สามารถนำมาใช้บูรณาการในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มสาระและเนื้อหาวิชา ส่วนวิธีการที่จะใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทต่างๆ ครูผู้สอนหรือโรงเรียนก็ต้องปรับให้เหมาะสมกับประเภทของแหล่งเรียนรู้

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ความหมายของการบริหารจัดการ

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารหรือการบริหารจัดการ ไว้ดังนี้

นพพงษ์ บุญจิตราตุล (2543, หน้า 1) ได้ให้ความเห็นว่า การบริหารมีการพิจารณาได้สองแนวทางคือ พิจารณาในรูปของกิจกรรมที่มนุษย์ร่วมกันดำเนินงานเพื่อการอยู่รอดและความเจริญก้าวหน้าของสังคม อีกอย่างคือถ้าพิจารณาในรูปของศาสตร์ คือหลักวิชาอันเป็นสาขาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎี หลักการ กระบวนการและปัจจัยที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำเนินงานของหน่วยงานองค์การ สังคมและประเทศชาติอย่างเป็นระบบระเบียบเพื่อให้พัฒนาไปตามแนวทางที่กลุ่มชนนั้นพึงประสงค์ และสรุปความหมายของการบริหารไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างทีบุคคลร่วมกันกำหนดโดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบและใช้ทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่างๆ อย่างเหมาะสม

เสนาะ ตีเยาว์ (2539, หน้า 1-3) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ดังนี้

การบริหาร คือ กระบวนการทำงานกับคนและวัตถุเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความหมายนี้เน้นการใช้ทรัพยากรบุคคลและวัตถุให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การ

การบริหาร คือ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งหมายความว่า ผู้บริหารไม่ได้ลงมือทำด้วยตนเองแต่ทำงานโดยการสั่งให้คนอื่นทำ

การบริหาร คือ กิจกรรมในการใช้ทรัพยากรขององค์การให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งตามความหมายนี้ การบริหาร ได้แก่ การวางแผน การจัด

การบริหาร คือ กระบวนการทำงานกับคน โดยอาศัยคน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ตามความหมายนี้สาระสำคัญของการบริหารสามารถแยกออกได้เป็น 5 ลักษณะสรุปได้คือ

1. การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน ซึ่งหมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม การทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การต้องอาศัยกลุ่มคนที่ทำงานร่วมกัน

2. การทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ซึ่งการทำให้บรรลุเป้าหมายได้นั้น จะต้องมีการวางแผนที่ดี และจะต้องระบุวันเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น

3. การบริหารเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ซึ่งหมายความว่า การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวยังไม่พอ ต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดด้วย การทำงานให้ได้ทั้งสองอย่างคือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการและใช้ทรัพยากรต่ำสุด จึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ

4. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

5. การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่จะประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นอย่างถูกต้อง

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การทำกิจกรรมร่วมกันของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการดำเนินการกิจการใดๆ รวมทั้งการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กระบวนการในการบริหาร

สำหรับกระบวนการในการบริหารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น มีกระบวนการดังนี้ สุรัสวดี ราชกุลชัย (2547, หน้า 6-7) ได้กล่าวถึง กระบวนการบริหารว่าประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดเป้าหมายในอนาคตของการปฏิบัติงานทางธุรกิจ และครอบคลุมเนื้อหาในเรื่องของการตัดสินใจและใช้ทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น การตัดสินใจถือเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนเพราะเป็นการคัดเลือกกิจกรรมในอนาคต

2. การจัดองค์การ (Organizing) ภายหลังจากการมีการวางแผน โดยกำหนดเป้าหมายและพัฒนาแผนงานแล้ว ผู้บริหารต้องกำหนดทรัพยากรทางกายภาพและทรัพยากรมนุษย์ที่จำเป็นไว้ในแผน โดยการจัดองค์การควรระบุถึงกิจกรรมและทรัพยากรทางการบริหารเหล่านั้นว่าจะจัดกลุ่มปฏิบัติงานอย่างไร ด้วยรูปแบบเช่นไร มีการมอบหมายงานหรือแบ่งจัดสรรทรัพยากรให้แต่ละส่วนอย่างไร

3. การสั่งการหรือการชักนำ (Directing/Leading) เป็นการใช้อิทธิพลเพื่อจูงใจพนักงานให้ปฏิบัติงานและนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ระบุไว้หรือเป็นการจัดการให้สมาชิกในองค์การร่วมมือกันทำงานด้วยวิธีการต่างๆ

4. การควบคุม (Controlling) ถือเป็นกระบวนการตรวจตรา หรือติดตามประเมินผลการ

ปฏิบัติงานในกิจกรรมใดๆ ของพนักงาน เพื่อรักษาให้องค์การดำเนินไปในทิศทางสู่เป้าหมายอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์หลักขององค์การและในเวลาที่กำหนดไว้

นพพงษ์ บุญจิตราดุล (2543, หน้า 6-7) ได้กำหนดหลักการทั่วไปทางการบริหารไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) เป็นการศึกษางานในอนาคตและจัดการวางแผนเพื่อปฏิบัติ
2. การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการรวบรวมวัสดุ เครื่องมือ และกำลังคนแล้วจัดแบ่งทั้งวัสดุและกำลังคนออกไปตามหน้าที่ของงานในหน่วยงาน
3. การสั่งการ (Commanding) เป็นการบังคับบัญชาสั่งการให้บุคคลในหน่วยงานปฏิบัติ
4. การประสานงาน (Co-ordinating) เป็นการประสานงานให้กิจการทุกอย่างดำเนินไปอย่างประสานสัมพันธ์กัน
5. การควบคุม (Controlling) เป็นการควบคุมให้งานทุกอย่างดำเนินไปตามเกณฑ์หรือตามคำสั่งที่ได้กำหนดไว้แล้ว

กระบวนการในการบริหารนั้น ผู้บริหารต้องมีความอย่างถ่องแท้ในทุกขั้นตอนในกระบวนการบริหารตั้งแต่ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงานและการควบคุม ให้การดำเนินงานขององค์การประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นวัฒนธรรม ที่สะสมจากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันของคน จนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต คนไทยทุกคนควรรู้ควรศึกษา ปรับปรุงพัฒนา และนำไปใช้ เพื่ออนาคต เพื่อการดำรงอยู่ ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติ ดังนั้นภูมิปัญญาไทย จึงเป็นองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทั้งทางตรง และทางอ้อม ที่ประกอบด้วยแนวคิดในการแก้ปัญหาของตนเองจนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิด แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา ผู้เชี่ยวชาญ และวิชาการได้ให้ความหมาย สามารถสรุปได้ดังนี้

นุชลี คล้ายวันเพ็ญ (2553, หน้า 27) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการสั่งสมจากประสบการณ์ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านหรือชุมชนคิดค้นเองและมีกระบวนการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ หรือได้รับจากการศึกษาและอบรมในสถาบันทุกสถาบันภายในท้องถิ่น อันได้แก่ วัด ครอบครัว สถานประกอบการและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นมรดกทางสังคมและเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาและนำองค์ความรู้นั้นมาแก้ปัญหาหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข

ศศิธร ธรรมโสภิต (2553, หน้า 36) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของคนแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับปรุงแต่ง

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, หน้า 826) อธิบายความหมายของภูมิปัญญาไว้ว่า “ภูมิ หมายถึง พื้น ชั้น พื้นเพ ความรู้ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ” เมื่อนำคำข้างต้นมารวมกันกับคำว่าไทย จะได้ความหมายว่า “ภูมิปัญญาไทย หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถของคนไทย ชาติไทย และประเทศไทย”

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2541, หน้า 55 - 56) ให้มีความหมายไว้ว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วิธีการจัดการ วิธีการชี้แนะ และการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในกลุ่มชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ล้วนสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผนวกด้วยญาณทัศนะ (ความเฉียบคมในการหยั่งเห็น หยั่งรู้ ที่ลุ่มลึกกว่าวิสัยทัศน์) เป็นรากฐาน รากเหง้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงมักเกี่ยวเนื่องกับการนำสภาวะ ตามธรรมชาติที่อยู่ในวิสัยที่จะจัดการได้ หรือภาวะที่เกิดจากการกระทำ การเสาะสร้างของคนรุ่นก่อนๆ มาปรับให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีพขั้นพื้นฐาน หรือปัจจัย 4 อัน ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยาบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ แล้วภูมิปัญญาเหล่านั้นค่อยๆ แตกหน่อต่อ ยอดเป็นภูมิปัญญาเพื่อจรรโลงจิตใจ เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์ อันได้แก่ ภูมิปัญญาประเภทงานช่างฝีมือและศิลปกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาอันเป็นปทัสถานที่ยึดถือว่าเป็นความดี ความงาม ตามคติชนหรือคติชาวบ้าน”

เอกวิทย์ ณ ถกลาง (2540, หน้า 11-12) ให้มีความหมายไว้ว่า “ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีพ ในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ที่ได้พัฒนาการสืบสานกันมาภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่ง ถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อมาแก้ปัญหา และการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจะเป็นและความเปลี่ยนแปลง”

จากวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2561, หน้า36) กล่าวไว้ว่าภูมิปัญญา หมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา อันเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวให้เข้ากับสภาพต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น

พระศักดิ์ ศรีศักดิ์วิชัย (อ้างถึงใน พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 31) กล่าวว่าภูมิปัญญาไทยมีกระบวนการเกิดที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนา เลือกรสรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและ

นันทสาร สีสลับ (อ้างถึงใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ, 2547 เล่มที่ 23) กล่าวว่า ภูมิปัญญาตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ความสามารถ ทักษะความเชื่อ และศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายและเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขาภูมิปัญญาไทยหมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจผลิตผลงานของบุคคล อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอดพัฒนาปรับปรุง และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธีเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ เป็นองค์ความรู้ และเทคนิคที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันความต่างกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือภูมิปัญญาไทยเป็นองค์ความรู้และความสามารถโดยรวม เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้และความสามารถในระดับท้องถิ่นซึ่งมีขอบเขตจำกัดในแต่ละท้องถิ่นเช่น ภาษาไทยเป็นภูมิปัญญาไทย ในขณะที่ภาษาอีสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นต้นผู้ทรงภูมิปัญญาไทยหมายถึงบุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาหรือเป็นผู้นำภูมิปัญญาต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จมีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญสามารถเผยแพร่และถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของภูมิปัญญาในแต่ละสาขานั้นๆ ให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวางปราชญ์ชาวบ้านหมายถึงบุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านและนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมความเหมือนกันระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญาไทยกับปราชญ์ชาวบ้านคือบทบาทและภารกิจในการนำภูมิปัญญาไปใช้แก้ปัญหาและการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงจากอดีตถึงปัจจุบันส่วนความแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับระดับภูมิปัญญาที่จะนำไปแก้ปัญหาและถ่ายทอดกล่าวคือผู้ทรงภูมิปัญญาไทยย่อมมีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาในระดับชาติไปแก้ปัญหาหรือถ่ายทอด หรือผลิตผลงานใหม่ๆ ที่มีคุณค่าต่อประเทศชาติโดยส่วนรวมส่วนปราชญ์ชาวบ้านมีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปแก้ปัญหาหรือถ่ายทอดในท้องถิ่นอย่างไรก็ตามภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นย่อมมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือว่าเป็นฐานหลักแห่งภูมิปัญญาไทยเปรียบเหมือนฐานเจดีย์

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาวัฒนธรรม คือ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของคนแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับปรุงแต่ง พัฒนา และมีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจจะมีการประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงไปบ้างจนอาจเกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาอีกตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย

3.2 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีนักวิชาการ นักวิจัย และผู้สนใจ และการแบ่งแยกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความแตกต่างกันออกไป ดังต่อไปนี้

วิชิต นันทสุวรรณ (อ้างถึงใน ถวัลย์ มาศจรัส, 2546, หน้า 4) ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1. ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตในธรรมชาติ
2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน
3. ภูมิปัญญาเฉพาะด้าน

พัทยา สายหู (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534, หน้า 110) ได้อธิบายว่า ภูมิปัญญาของมนุษย์ ในระดับบุคคลหรือกลุ่มประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

1. ส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของชีวิตผู้นั้นหรือกลุ่มนั่นเอง
2. ส่วนที่ได้รับมาจากความรู้ความคิดของผู้อื่น จากประสบการณ์ของบุคคลหรือกลุ่ม

อื่น

3. ส่วนที่ตนสังเคราะห์ขึ้นใหม่ จากประสบการณ์ของตนเอง และจากคำบอกเล่าสั่งสอนของผู้อื่น

สอนของผู้อื่น

เอกวิทย์ ณ ถกลาง (2540, หน้า 13) ได้กำหนดขอบข่ายภูมิปัญญาไว้ 4 ลักษณะเพื่อใช้เป็นหัวข้อในการศึกษาวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย โดยชี้แจงประกอบว่า เป็นการประมวลภูมิปัญญาชาวบ้านไทยบางส่วนของระดับพื้นฐานให้คุณค่า และใช้ดำรงชีวิต เนื่องด้วยเวลาที่จำกัดในการค้นหาข้อมูลซึ่งได้แก่

1. ความเชื่อโลกทัศน์ ที่บ่งบอกลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

2. วิธีการดำรงชีวิต การแก้ปัญหา การปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม และกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

3. ศิลปหัตถกรรม ประดิษฐ์กรรม ในรูปเครื่องมือ ของใช้ ศิลปวัตถุ ที่มีแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตามพื้นภูมิความรู้หลากหลายระหว่งภูมิภาค

4. กระบวนการและพฤติกรรมกรเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์ การให้การศึกษาอบรมและการแก้ปัญหาตามพื้นฐานวัฒนธรรมปรีชาญาณของชาวบ้าน

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2541, หน้า 61 - 68) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเฉพาะภูมิปัญญาชาวไทย และได้ให้แนวคิดว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหากจำแนกออกตามอรรถประโยชน์จะได้น้อย 5 ประเภทใหญ่ๆ โดยแต่ละประเภทยังแยกย่อยออกไปอีกตามกลุ่มชนตามกาลและสถานที่ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพเป็นภูมิปัญญาเพื่อการอยู่รอดของชีวิต ซึ่งเป็นการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

2. ภูมิปัญญาเพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สินเป็นภูมิปัญญาที่พยายามให้มีชีวิตยั่งยืนมั่นคงได้แก่ ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง การหลีกเลี่ยงอันตราย การรวมพลังและการพึ่งพิง การทำและใช้ศาสตร์อาวุธ รวมทั้งการดูแลบำรุงรักษาชีวิตและทรัพย์สิน

3. ภูมิปัญญาเพื่อการพิทักษ์ฐานและอำนาจเป็นภูมิปัญญาที่อาศัยฐานะ และอำนาจ เพื่อช่วยในการดำรงชีวิต ได้แก่ ภูมิปัญญาสร้างและขยายฐานอำนาจ เช่นการขยายจำนวนวงศาคณาญาติให้ได้มากๆ ที่เด่นชัดคือ ธรรมเนียมการผูกตอง และผูกเกลอ ของชาวลัวะ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการผูกมิตร และเป็นภูมิปัญญาในการบ่มเพาะให้กุลบุตรกุลธิดาเป็นคนดีมีคุณธรรม

4. ภูมิปัญญาจัดการเพื่อสาธารณะประโยชน์

5. ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ

ทรงจิต พูลลาภ และคนอื่นๆ (2546, หน้า 1-8) ได้ทำการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาไทยทั่วทั้งประเทศจาก 4 ภาค คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ในหัวข้อเรื่อง การศึกษาวิจัยศักยภาพ และสถานภาพของภูมิปัญญาไทย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน ในปี 2544 - 2546 โดยได้จัดแบ่งสาขาภูมิปัญญาไทยออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่

1. ด้านเกษตรกรรม โภชนาการ อาหารแปรรูป
2. ด้านหัตถกรรม (ผ้า ผ้าไหม เครื่องใช้ จักสาน ฯลฯ)
3. ด้านแพทย์แผนไทย ด้านสมุนไพร
4. ด้านการบริหารจัดการองค์การชุมชน สวัสดิการชุมชน
5. ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วรรณกรรม
6. ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

ประเวศ วะสี (2547, หน้า 191) ประเทศไทยมีทรัพยากรชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ สมดังคำพูด“ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ” ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของบรรพชนไทย ทั้งในด้านฐานของการเรียนรู้ที่ไปสู่ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย หรือเทคโนโลยี ตลอดจนเป็นฐานของปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีวิตที่สอดคล้อง

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 31) ระบุไว้ว่าประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าล้าหลัง คนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความนิยมและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกกล่าวกันเป็นการภายใน เช่น สูตรทำอาหาร หรือตำรับตำราต่าง ๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป อาจจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 10 ลักษณะได้ดังนี้(1) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น(2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ตั้งมาที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้น(3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆโดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหลังจากนั้นได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างไม่ขาดสายกลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น(4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้(5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน (6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม(7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน (8) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน(9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม (10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

กรมส่งเสริมการเกษตร(อ้างถึง <http://tkagri.doae.go.th/temp.php?gpg = title 02 2553>) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นพอสรุปได้ดังนี้ (1) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม (2) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคนคนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ (3) เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต (4) เป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหาการจัดการการปรับตัวการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม (5) เป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่าง ๆ (6) มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง (7) มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา (8) มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ (9) มีบูรณาการสูง (10) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง(11) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัฒนธรรม

นารถ คงยิ้ม (2549, หน้า 23-24) กล่าวว่าไว้ว่าประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน บรรดาภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งปวง ถ้าจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ตามอัตลประโยชน์ได้อ่างน้อย 5 ประเภท คือ เพื่อการยังชีพเพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน การพิทักษ์ฐานะและอำนาจ การจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ และภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรคพิเศษแต่ละประเภทอาจจำแนกแยกย่อยได้นานาประการ แตกต่างกันไปตามกลุ่มชน ตามกาลและสถานที่ ในที่นี้จะกล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านพอสังเขปเป็นแนวดังนี้ (1) ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ (2) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (3) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ(4) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม (5) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยารักษาโรค

นันทสาร สีสลับ (อ้างถึงใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 23) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ (1) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อมสัตว์ พืช แลธรรมชาติ (2) ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน (3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลายทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือสามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึงชีวิตชุมชนสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทยซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนโดยแผนภาพดังนี้จากแผนภาพข้างต้นจะเห็นว่าลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้นภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคมจะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรมตลอดทั้งการสื่อสารต่างๆ เป็นต้นภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ

ธนาคารคลังสมองกรุงเทพมหานคร (2557, หน้า 2 -3) ได้แบ่งภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ควรอนุรักษ์และสืบทอด แบ่งออกเป็นสาขาต่างๆ 6 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม เป็นผู้ที่นำแนวคิด ความรู้และประสบการณ์ มีผลงานด้านการ

ทำอะไรทำนา เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำไร่นาสวนผสม ฯลฯ โดดเด่น เลี้ยงตัวเองและครอบครัวและตัวเองได้
อย่างเพียงพอ มีแนวคิดที่ดีแปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์และช่วยพัฒนา เช่น ผู้คิดริเริ่มการทำเกษตร
แบบผสมผสาน เกษตรแบบพอเพียง เกษตรที่เอื้อประโยชน์ต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

2. สาขาเกษตรกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานโดดเด่น
ในด้านต่างๆ เช่น

2.1 ด้านอาหาร เป็นต้นตำรับการปรุง มีคุณค่าทางโภชนาการ ใช้วัสดุในท้องถิ่น
รู้จักคิดดัดแปลงสูตรอาหาร หรือเป็นผู้ที่สืบสานตำราอาหารที่มีรสเลิศ

2.2 ด้านงานประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สามารถทำเป็นอาชีพเลี้ยงตนเองและ
ครอบครัวได้เช่น ทำผ้านวม ตัดเย็บเสื้อผ้า

2.3 ด้านที่อยู่อาศัย สามารถจัดบ้านเรือนได้น่าอยู่ ตามอัตภาพทำให้มีความสุข
อนามัยในการอยู่อาศัย

3. สาขาศิลปกรรม

3.1 ด้านจิตรกรรม คือ ความสามารถในการวาดภาพฝาผนัง เขียนภาพลงบนผนัง
หน้าผา การสักลาย ฯลฯ

3.2 ด้านประติมากรรม คือ ผู้มีความรู้ความสามารถ มีฝีมือในการปั้น แกะสลัก
การหล่อ เช่น หล่อพระพุทธรูป ปั้น โอ่ง สลักลวดลาย ฯลฯ

3.3 ด้านสถาปัตยกรรม คือ ผู้มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์เรื่องการ
ก่อสร้างอาคาร บ้านเรือน โบสถ์ ศาลา ศาลพระภูมิ ฯลฯ

3.4 ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือ ผู้มีความรู้ความสามารถในสิ่งที่ทำด้วยมือ
เช่นเครื่องจักสานต่างๆ

3.5 ด้านงานประดิษฐ์ คือ ผู้มีความรู้ความสามารถด้านการจัดทำผลงาน
เลียนแบบธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ บายศรี การแต่งลวดลายบนผ้า ฯลฯ

3.6 ด้านดนตรี (นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นบ้าน) คือ ผู้มีความรู้ความสามารถ
และประสบการณ์ด้านการเล่นดนตรี การขับร้อง การพ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ

4. สาขาสาธารณสุข คือ ผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ด้านการใช้ยา
สมุนไพร การรักษาโรคแผนโบราณ การรักษาสุขภาพอนามัย การสืบสานตำราสมุนไพร นวดแผน
โบราณ ฯลฯ

5. สาขาภาษาและวรรณกรรม คือ ผู้มีความรู้ความสามารถในการแต่งวรรณกรรม
พื้นบ้าน การคิดประดิษฐ์อักษรภาษาถิ่น การสืบสานอักษรโบราณ ฯลฯ

6. สาขาอื่นๆ เช่น ด้านพิธีกรรม ด้านโหราศาสตร์ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

สรุปได้ว่าประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบไปด้วย ความรู้ ทักษะ และความ
เชื่อทางพฤติกรรมของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดภูมิปัญญา ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ใน
การดำรงชีวิตที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และจะดำรงอยู่ได้ก็ขึ้นอยู่กับ
ความรู้ ทักษะ และความเชื่อทางพฤติกรรมของบรรพบุรุษและขึ้นอยู่กับบุคคลหรือแต่ละชุมชนนั้นๆ
สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำการศึกษารวบรวมด้วย ภูมิปัญญา สาขาเกษตรกรรม ได้แก่ ด้านอาหาร
และด้านงานประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สาขาศิลปกรรม ได้แก่ ด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม ด้าน

3.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ในการดำรงชีวิตของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ที่เกิดจากประสบการณ์ที่สั่งสมมา ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ ดั่งนักวิชาการหลายท่านได้สรุปดังนี้

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2552, หน้า 81) ได้สรุปความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

1. เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า เพราะเกิดจากการคิดค้นแก้ปัญหา สั่งสม บ่มเพาะด้วยประสบการณ์มานาน
2. เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ที่ถ่ายทอดให้ลูกหลานสืบทอดกันมาเพื่อความอยู่รอดของแต่ละท้องถิ่น
3. เป็นแนวทางแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตที่ควรเจริญรอยตามบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม
4. เป็นการสร้างความรัก ความผูกพันภายในครอบครัว ทำให้สังคมชุมชนท้องถิ่นเกิดสันติสุข
5. ช่วยพัฒนาการดำเนินชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
6. สามารถนำมาพัฒนา ปรับปรุงและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน
7. เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับชนรุ่นหลัง ที่ควรภาคภูมิใจและนำไปศึกษาเรียนรู้ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษาและชุมชน
8. เป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์และคงใช้เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น และประเทศชาติสืบไป

นิคม ชมพู่หลง (2548, หน้า 8) ให้ความเห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อสังคมมากมายหลายประการดังนี้

1. ทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้าน หรือในส่วนตัวของชาวบ้านเอง และสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
2. ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี ในการลดการพึ่งพาตนเองจากสังคมภายนอก
3. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตคนไทยให้เหมาะสมตามยุคสมัย
4. ใช้ในการกำหนดแนวทางการทำงานของกลุ่มบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน
5. ทำให้ผู้เรียนรักจักท้องถิ่น รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้ใหม่

3.4 กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ มีวิธีการดังนี้ (เรไร ไพรวรรณ, 2548, หน้า 20 – 23)

3.4.1 การลองผิดลองถูก มนุษย์สะสมความรู้ความเข้าใจจากประสบการณ์ การลองผิดลองถูกแล้วถ่ายทอดส่งต่อให้ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของคน นานๆ เข้าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติหรือห้ามประพฤติปฏิบัติก็กลายเป็นจารีตประเพณี หรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของคนกลุ่มนั้น กาลเวลาล่วงไปมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้ว รู้แต่ว่าในสังคมของตนเองประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นจึงจะอยู่รอดปลอดภัย หรือแก้ไขป้องกันปัญหาได้ ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิต บ่อยครั้งภูมิปัญญาเหล่านั้นใช้การต่อไปไม่ได้ เพราะเหตุปัจจัยเปลี่ยนแปลง สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปมนุษย์ต้องใช้ปัญญาขบคิดแก้ปัญหาใหม่ต้องเสี่ยงชีวิตกันใหม่ อีก ต่อเมื่อไม่รู้คิดอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาได้ก็จะจดจำความคิดและวิธีปฏิบัตินั้นไว้ต่อไป ถ้าล้มเหลวก็จะจดจำไว้เป็นข้อห้าม ต้องการสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าว มนุษย์ก็สั่งสมภูมิปัญญาในการดำรงชีพไว้มากขึ้นและมีความเสี่ยงน้อยลง

3.4.2 ลงมือกระทำจริง มนุษย์เรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น ชาวอีสานเรียนรู้ที่จะเสาะแสวงหาแหล่งดินดำน้ำชุ่มเป็นที่ทำกิน หรือขุดสระไว้เป็นบารายรอบทิวสถานที่เพื่อเลี้ยงชุมชน ชาวภาคกลางเรียนรู้ที่จะอยู่กับภาวะน้ำหลาก น้ำท่วม น้ำลัด ด้วยการปลูกเรือนใต้ถุนสูง เป็นต้น การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่างๆ ไว้ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไปและได้กลายเป็นธรรมเนียมประเพณี หรือวิถีปฏิบัติ

3.4.3 การสาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า การถ่ายทอดความรู้ด้วยการทำจริงได้พัฒนาจนเป็นการส่งต่อ แก่คนรุ่นหลังด้วยการสาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก สุภาษิต คำพังเพย และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านทุกภูมิภาคจะนิยมสอนด้วยวิธีการสาธิตวิธีการ และสอนด้วยการบอกกล่าวด้วยวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปะหรือวิทยาการระดับที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้งจึงจะใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอน สุภาษิต คำพังเพย เป็นต้น สุดแต่จะสะดวกและเห็นว่าสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้าน เหตุปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมในบางกรณีความรู้ที่สั่งสมไว้อาจถดถอยหรือสูญหายได้

3.4.4 การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัว เป็นการตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน และความคาดหวังโดยไม่ต้องการจำแนก แจกแจงเหตุผลแต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อ และปัญญาเหล่านั้น แต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ดังนั้นพิธีสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาเมือง บวชต้นไม้ บวชป่า พิธีอุปสมบท พิธีบังสุกุล พิธีสู่ขวัญในโอกาสต่างๆ จึงเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมพิธี และมีผลในการวางบรรทัดฐานความประพฤติ ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอย่างมาก รวมทั้งตอกย้ำความสำคัญคุณค่าทางสังคมอย่างมีพลังด้วย พิธีกรรมจึงไม่ใช่เรื่องเหลวไหลหรือมมงาย แต่เป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝัง บ่มเพาะความเชื่อ คุณค่า และแนวทางความประพฤติที่พึงประสงค์ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประเพณี แม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ที่นับถือความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันทางสรรพสิ่ง และให้ความสำคัญต่อข้อมูลเชิงประจักษ์

3.4.5 ศาสนา หลักธรรมคำสอน ศิล และวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีส่วนต่อย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้กรอบและบรรทัดฐาน ความประพฤติก่อให้เกิดความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอน อันเป็นสัจธรรมอย่างหนึ่ง สถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ศาสนาจึงเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติกฎีภูมิปัญญาและอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อมๆ กัน ถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่น่าถือศาสนานั้นๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อีกทั้งยังเป็นแก่นและกรอบในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วย

3.4.6 การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่วิธีการใหม่เข้ามาผสมกลมกลืนบ้าง ชัดแย้งบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย กว้างขวางทั้งด้านสาระ รูปแบบ และวิธีการ กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมไทยจึงเป็นพลวัตโลดโผนกว่าเดิมส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยี ข้อมูล ข่าวสาร อันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพ หรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งมั่นไปกับจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่ายและการขยายตัวของการเรียนรู้ กว้างขวางและหลากหลาย สังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีทางเลือก ให้แสงหามากมายไม่รู้จบ และมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าและใหม่ให้พิจารณาอยู่อย่างเอนกอนันต์

3.4.7 การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย จะเห็นได้จากการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจในหมู่คนที่มิอาจหลีกเลี่ยงได้โดยการบูชาเจ้าแม่กวนอิม เสด็จพ่อ ร.5 พระพรหม และการทรงเจ้าเข้าผี ซึ่งมีอยู่ดาษดื่น เพื่อขอลาภผลหรือแก้วิกฤติการณ์ในชีวิต หรือการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บด้วยการผสมผสานการแพทย์สมัยใหม่กับสมุนไพร และการรักษาทางใจจากหมอเมืองและพระสงฆ์ การให้หมอดูทำนายทายทักโชคชะตาในยามมีทุกข์ ขาดความมั่นใจในตนเองเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ทั่วไปเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีปัญหา มีวิกฤติการณ์ท่ามกลางความสับสนสับสนทางสังคมยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมา และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ย่อมมีได้ทั้งได้ผลและไม่ได้ผล สร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์

3.4.8 ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่มีมาแต่เดิม และจะยังมีอยู่ต่อไป วิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตอยู่เงียบๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเองเมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผินๆ เป็นเหมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของผู้อื่น แต่ในความหมายที่เข้าใจกันคือ เป็นวิถีธรรมชาติธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น ในชีวิตจริงของคนจะมีพฤติกรรมครูพักลักจำอยู่ไม่มากนัก และถ้ายอมรับนับถือกันว่าวิธีการเรียนรู้ที่ดูประหนึ่งไม่สำคัญนี้มีคุณค่าสูง มีความเป็นธรรมชาตินิสัยมนุษย์ และเป็นการศึกษาหาความรู้ทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพก็จะเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่

3.5 การสืบทอดและการพัฒนาภูมิปัญญา

วารีย์ หอมอุดม (2553, หน้า 37) พูดถึงคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยการสืบทอดและการพัฒนาภูมิปัญญาเปรียบเสมือนสายใยของความผูกพันที่ส่งต่อกันจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างคนรุ่นหลัง แต่ความผูกพันที่แสดงถึงความเป็นไทยนี้กำลังจะถูกกลืนไปในกระแสโลกาภิวัตน์ สุนทรียภาพอันเกิดจากภาษาดัดแปลงไปจากเดิมอย่างน่าวิตกไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือเขียน เช่น เวลาพูดใช้ภาษาไทยคำภาษาต่างชาติคำ หรือการตัดพยางค์เพื่อให้คำสั้นลง ความไพเราะเพราะพริ้งของคนตรีของไทยถูกแทนที่ด้วยบทเพลงและเครื่องดนตรีสมัยใหม่ วัฒนธรรมที่ดีงามถูกรวบงำจากธุรกิจทุนนิยมภายใต้ชื่อใหม่ว่า “การส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย” ความเอื้ออาทร ความห่วงใยและความปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขด้วยเหตุนี้ การสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยเพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นไทยเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการ สำหรับวิธีการที่ควรดำเนินการ การมี 6 ข้อด้วยกันดังต่อไปนี้ (1) ปลูกฝังและถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในเด็ก และเยาวชนเพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาไทย เช่น เพลงไทยเดิม การละเล่น การดนตรี เป็นต้น (2) อนุรักษ์เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้แก่คนไทยได้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยอย่างจริงจังและต่อเนื่อง (3) สนับสนุนและส่งเสริมงานพิพิธภัณฑ์ระดับท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) ส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เข้ามาเป็นสถาบันหลักในการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมไทย (5) หลักสูตรของสถานศึกษาในทุกระดับต้องกำหนดให้มีการเรียนการสอนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยเพื่อแสดงความเป็นไทย (6) ส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยมาประยุกต์กับการตลาดเพื่อการผลิตและการเผยแพร่ให้นานาประเทศได้รู้จักภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยอย่างกว้างขวาง

ยุพา สัมสิริอำนวยการศึกษาศึกษา (2551, หน้า42) พูดถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย ภูมิปัญญาของไทยเกิดจากความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เช่นการทำมาหากิน ความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ได้คิดหาวิธีในการเอาของจากธรรมชาติมาสร้างดัดแปลงให้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากินของชาวบ้านในที่นี้จะยกตัวอย่าง เช่น เครื่องมือดักปลา (หลี่) ของคนลาวใต้ซึ่งในการทำหลี่ของคนลาวใต้นั้นมีการสืบทอดกันยาวนาน คนกับคน คือในการทำหลี่ต้องอาศัยแรงงานจากคน ต้องมีความกล้าที่จะเสี่ยงต่อสภาพภูมิอากาศต่างๆต้องมีความอดทนและรอเวลาเพราะต้องใช้เวลาในการสร้างหลี่ คนกับธรรมชาติในการสร้างหลี่นั้นต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเพราะการสร้างหลี่ทุกครั้งต้องอาศัยน้ำต้นไม้ ฝน เพราะสิ่งเหล่านี้ต้องพึ่งพิงกันถึงจะสมบูรณ์ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ก่อนที่จะสร้างหลี่ต้องมีการเซ่นไหว้ก่อนเพื่อที่จะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในที่นั้นๆเป็นการขออนุญาตในการทำหลี่เพื่อความปลอดภัยของทุกคนที่มาช่วยกันทำหลี่โดยปราศจากอันตรายและทุกคนก็มาอย่างปลอดภัย

(http://www.gotoknow.org/profiles/users/som_social_study)

พระครูวินัยประจักษ์ (2545, หน้า 23-25) พูดถึง การสืบทอดและการพัฒนาภูมิปัญญาและมีปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการสืบทอดพัฒนาภูมิปัญญา มีดังนี้ (1) ความรู้เดิมในเรื่องนั้นๆ มาผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ (2) การสั่งสม การสืบทอด ของความรู้ในเรื่องนั้น(3) ประสบการณ์

สามารถ จันท์สุรย์ (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534, หน้า 89 - 90) กล่าวว่า การสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพของชาวบ้านย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น การถ่ายทอดเชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านโดยมีรากเหง้าพื้นเพเดิมที่มั่นคงและมีเอกลักษณ์ ย่อมสามารถขยายผลได้ดีกว่าการเริ่มใหม่ทั้งหมดโดยขาดฐานรากเหง้าอันมั่นคง เช่นเดียวกับการติดตามหรือต่อ ยอดคมะม่วงหรือไม้ผลอื่นๆ ซึ่งเกษตรกรผู้ชำนาญย่อมจะเลือกกล้าต้นที่มีรากเหง้าหรือรากแก้วอันมั่นคงก่อนเป็นอันดับแรก แล้วนำมาต่อยอดติดตาม หรือเสียบกิ่ง ขยายให้เป็นพันธุ์ใหม่ต่างๆ ที่แข็งแรง เปรียบเสมือนการสืบทอดภูมิปัญญาที่กำลังกล่าวถึงอันใดก็อันนั้น การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านมีทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยทั่วไปจะปรากฏให้เห็นชัดเจนในด้านการถ่ายทอดให้แก่เด็กและผู้ใหญ่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 117 - 118) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่างๆ ให้กับผู้ที่มีการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะวัยเด็ก ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายท่านเห็นตรงกันว่าวัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญต้องถ่ายทอดและปลูกฝังให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริง วิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น
2. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น
3. ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มีเหล่านี้ เป็นต้น
4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปแบบของสื่อการบันเทิง โดยสอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหาหรือคำร้องของบันเทิง เช่น ในคำร้องของลิเก ตะลุงของภาคใต้ กลอน คำสอยของภาคอีสาน เป็นต้น คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรมคำสอนของศาสนา การเมือง การปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้านรวมทั้งการปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่างๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 91 - 92) ได้ศึกษากรณีศึกษาชุมชนภาคกลาง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่ากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวิธีการดังนี้

1. การถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยบอกกล่าวแก่ญาติสนิทกัน เพื่อนสนิทหรือเป็นลูกหลานที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนสนิท ความรู้ต่างๆ ชาวบ้านถือว่าเป็นความลับที่คนอื่นจะรู้ไม่ได้ เช่นความรู้เรื่องการเกษตร การปลูกพืชพันธุ์ใหม่ เทคโนโลยีการดูแลรักษาให้ได้ผลผลิตดีมีราคาสูง เป็นต้น

2. การทดลองปฏิบัติโดยซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้ และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ

3. การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันค้ำจากเอกสารซึ่งพบว่าวิธีนี้ประสบผลสำเร็จดีกว่าการทดลองทำตามคนอื่นโดยขาดความรู้และประสบการณ์

4. การถ่ายทอดโดยวิธีการรวมกลุ่ม เป็นวิธีการขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในชุมชนหนองบัวหลวงประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะมีผู้นำ ชาวบ้านสามัคคีกันกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบผลสำเร็จ

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาเป็นความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพของชาวบ้านคุณค่าของภูมิปัญญาและการสืบทอดเปรียบเสมือนสายใยของความผูกพันที่ส่งต่อกันจากรุ่นสู่รุ่นหลังจากความผูกพันที่แสดงถึงความเป็นไทยนี้กำลังจะถูกกลืนไปในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนเพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาไทยจะต้องมีการปลูกฝังและส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เข้ามาเป็นสถาบันหลักในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาไทยเพื่อที่จะให้ภูมิปัญญาไทยดำรงอยู่ได้

ตอนที่ 4 ความรู้เกี่ยวกับแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า

ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า ตั้งแต่คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ คลองบางกอกใหญ่ เป็นชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เนื่องจากในอดีตคนในชุมชนส่วนใหญ่ผูกพันกับสายน้ำสายน้ำจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของคนในชุมชนและท้องถิ่น การสัญจรทางน้ำจึงเป็นวิถีชีวิตและใช้เป็นเส้นทางในการสัญจรไปมาระหว่างกัน แม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่ใช้ในการคมนาคมสัญจรเดินทางของคนในกรุงเทพมหานครตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีชุมชนที่มาอาศัยอยู่ในพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำอยู่เป็นจำนวนมากเนื่องจากสะดวกในการเดินทางและทำการค้าขาย แม้ในปัจจุบันจะมีการตัดถนนเพื่อความสะดวกในการเดินทางแต่ก็ยังมีการเดินทางทางน้ำอยู่ การที่มีชุมชนมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากตลอดริมทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งนอกจากนั้นแล้วยังมีวัดวาอาราม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชนจึงเป็นแหล่งที่เกิดของแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนที่มาอาศัยอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นแหล่งเรียนรู้อย่างหนึ่ง ซึ่งมีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลายสาขา ทั้งสาขาศิลปกรรม ด้านหัตถกรรม งานประดิษฐ์ สาขาเกษตรกรรม ด้านอาหารและการประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สาขาสาธารณสุข ด้านสมุนไพรต่างๆ รวมทั้งด้านศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ที่ควรมีการอนุรักษ์และถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง

สำหรับแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่านั้นจะไหลผ่านชุมชนหลักที่ปัจจุบันจะเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ใน

ส่วนเขตบางกอกน้อย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกค่อนไปทางเหนือของฝั่งธนบุรี มีอาณาเขตติดต่อ

ในปี พ.ศ. 2532 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตบางกอกน้อย โดยแบ่ง

สำหรับสถานศึกษาในเขตบางกอกใหญ่และเขตบางกอกน้อยที่แม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่าไหล

ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพและการมีส่วนร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

นักวิชาการได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพ ไว้ดังนี้

นภดล ฮมแสน (2546, หน้า 15) ให้แนวคิดที่ศักยภาพของชุมชนเป็นขีดความสามารถหรือความพร้อมของกลุ่มบุคคลในชุมชนเดียวกันที่จะกระทำการใดๆ ให้เป็นผลสำเร็จ รวมถึงการแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน รวมไปถึงความสามารถในการประสานความร่วมมือภายในชุมชนโดยสามารถแก้ไขปัญหาที่มีมาจากภายนอกด้วยเพื่อประโยชน์โดยรวมของชุมชน โดยที่เชื่อกันว่า ชุมชนจะสามารถเป็นหน่วยสำคัญในการเติมชีวิตมนุษย์ให้บริบูรณ์ ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษย์ ได้แก่ สิทธิพื้นฐาน เอกสิทธิ์ และความสามารถในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์จะเกิดสัมฤทธิ์สูงสุดได้ ถ้ามีชุมชนเป็นฐานรองรับ

การที่บุคคลในชุมชนเข้ามารวมตัว ร่วมคิด ร่วมแก้ไขจะส่งผลให้เกิดประชาสังคมอันจะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพได้เพิ่มขึ้น ประชาสังคมเป็นการรวมตัวของบุคคลจากส่วนต่างๆ ของสังคมที่มีความคิด วัตถุประสงค์ในทิศทางเดียวกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างโดยมีการติดต่อสื่อสารที่มีระบบ ซึ่งกระทำผ่านองค์กร กลไกและกระบวนการต่างๆ ในการจัดการที่เป็นเครือข่าย ซึ่งมีความผูกพัน สมานฉันท์ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มในที่สุดโดยองค์ประกอบของประชาสังคมสามารถสรุปได้ดังนี้ (สุวรรณดี สิมะกรพันธ์ และคณะ, 2552, หน้า 7 – 12)

1. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ซึ่งวิสัยทัศน์เป็นการมองอนาคตร่วมกันของผู้นำและสมาชิกในองค์กร และกำหนดจุดหมายปลายทางที่เชื่อมโยงกับภารกิจ ค่านิยม และความเชื่อเข้าด้วยกัน แล้วมุ่งสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ จัดหมายปลายทางดังกล่าวต้องชัดเจน ทำทาย มีพลังและมีความเป็นไปได้ โดยผู้นำต้องจัดลำดับความสำคัญของแต่ละเป้าหมายให้ชัดเจน ซึ่งผู้นำจะต้องสร้างความมั่นใจให้กับสมาชิก และโดยทำให้สมาชิกรู้สึกว่เป้าหมายนั้นจะสามารถทำให้สำเร็จได้ (สุทธิณี สุริยกุล ณ อุรุยา, 2543, อ้างถึงใน สุวรรณดี สิมะกรพันธ์ และคณะ, 2552, หน้า 20)

2. ความรู้และการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง ความจริง กฎเกณฑ์และข้อมูลต่างๆ ที่มนุษย์ได้รับและรวบรวมสะสมไว้จากมวลประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งข้อเท็จจริงที่มนุษย์สะสมไว้

ความรู้และการเรียนรู้ที่เป็นความสามารถและทักษะในด้านสมรรถภาพทางสมองหรือสติปัญญาของคนในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยเรียงลำดับขั้นตอนการเกิดพฤติกรรมที่ใช้ความสามารถง่ายๆ ไปหาพฤติกรรมที่ใช้ความสามารถยุ่งยากซับซ้อน แบ่งเป็น 6 ระดับคือ ความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า แต่ละพฤติกรรมจะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน โดยผู้ที่จะมีพฤติกรรมในด้านความเข้าใจ ต้องมีความรู้ความจำเป็นพื้นฐานมาก่อน หรือคนที่สามารถประเมินค่าได้ ต้องมีความรู้ในระดับ 1 – 5 มาก่อนเช่นกัน รายละเอียดมีดังนี้ (นงเยาว์ อุทุมพร, 2556, หน้า 21-25)

2.1 ด้านความรู้ – ความจำ (knowledge) เป็นความสามารถในการจำเนื้อหาที่พบมาก่อนได้ ในเรื่องวิธีการและกระบวนการ หรือจำได้ในเรื่องรูปแบบ โครงสร้างหรือการจัดสิ่งต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายของการวัดผลนั้น ถ้าเปรียบสมองเป็นแหล่งเก็บเอกสาร คำถามในสถานการณ์การทดสอบความรู้หนึ่งๆ ก็จะเป็นการค้นหาสัญญาณ ลำดับเหตุการณ์ข้อมูลที่จะช่วยให้พบคำตอบ ซึ่งคือความรู้จากแหล่งเก็บเอกสารออกมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ จำแนกเป็น 3 ลักษณะคือ

2.1.1 ความรู้เฉพาะเรื่อง (knowledge of specifics) เป็นความสามารถในการระลึกได้ในลักษณะเฉพาะของข้อมูล เน้นที่สัญลักษณ์ต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมเป็นสมรรถภาพทางสมองขั้นต่ำสุด

2.1.2 ความรู้ในวิธีดำเนินการ (knowledge of ways and means of dealing with specifics) เป็นความรู้ในเรื่องวิธีการจัดการ การตัดสินใจ การวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนวิธีการสืบเสาะความรู้ ลำดับที่ วันเดือนปี มาตรฐานที่ใช้ตัดสินแต่ละสาขา ความรู้ประเภทนี้จัดอยู่ในระดับกลางระหว่างความรู้เฉพาะกับความรู้ทั่วไป จำแนกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1) ความรู้ในเรื่องระเบียบแบบแผน (knowledge of conventions) เป็นความรู้เกี่ยวกับวิธีการเฉพาะในการปฏิบัติและการแสดงออกทางความคิดที่จะบ่งบอกถึงรูปแบบ การปฏิบัติ และระเบียบที่เหมาะสมในการปฏิบัติที่เป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น บอกรายการออกเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยได้ถูกต้อง บอกชนิดของผ้าที่ใช้ในการทำผ้าอ้อมเด็กได้ เป็นต้น

2) ความรู้ในแนวโน้มและลำดับขั้น (knowledge of trends and sequences) เป็นความรู้เกี่ยวกับการบ่งบอกถึงขั้นตอนก่อนหลัง กระบวนการ แนวทางการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเวลา เช่น บอกขั้นตอนของการผลิตรถยนต์ได้ บอกแนวโน้มการศึกษาไทยในอนาคตได้ เป็นต้น

3) ความรู้ในการจัดประเภท (classification of categories) เป็นความรู้ในการจัดประเภท จัดหมวดหมู่ จัดแบ่งกลุ่ม การจัดการให้เรียบร้อยซึ่งเป็นไปตามพื้นฐานของสาขาวิชา จุดมุ่งหมาย และปัญหาที่ให้มา เช่น การจัดแบ่งชนิดของสีว่าเป็นสีร้อนหรือสีเย็น เป็นต้น

4) ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์ (knowledge of criteria) เป็นความรู้เรื่องเกณฑ์ที่จะบ่งบอกถึงข้อเท็จจริง หลักการ ความคิดเห็นและพฤติกรรม ได้ถูกทดสอบและตัดสินด้วยเกณฑ์นั้นๆ เช่น สามารถบอกได้ว่าอะไรเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่าใครผ่านหรือไม่ผ่าน บอกเกณฑ์ในการพิจารณาในการเลือกซื้อรถยนต์ เป็นต้น

5) ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ (knowledge of methodology) เป็นความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอบสวน เทคนิควิธี และกระบวนการที่ใช้ในสาขาวิชาเฉพาะ และวิธีการที่ใช้ในการสอบสวนปัญหาและเหตุการณ์เฉพาะ เน้นความรู้ของบุคคลในวิธีการมากกว่าความสามารถในการใช้วิธีการนั้นๆ เช่น บอกวิธีการตัดเสื้อผ้าที่เนื้อหนาว่าควรใช้ตะเข็บแบบใด บอกวิธีการเก็บรักษาเสื้อผ้าหนาวเพื่อให้ใช้งานได้นาน เป็นต้น

3.1.3 ความรู้สรุปรวบยอด (knowledge of the universals and abstractions in a field) เป็นความรู้เกี่ยวกับแผนงานและรูปแบบต่างๆ ซึ่งใช้วัดสถานการณ์และความคิดต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นโครงสร้างใหญ่ ทฤษฎีและการสรุปหลักการ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในสาขาวิชาหนึ่งๆ โดยทั่วไปถูกใช้ในการศึกษาเหตุการณ์แก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้เป็นระดับสูงสุดของการสรุปและความซับซ้อน จำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) ความรู้เกี่ยวกับหลักการและข้อสรุปทั่วไป (knowledge of principle and generalization) เป็นความรู้ในสิ่งที่เป็นข้อสรุปเฉพาะอย่าง ซึ่งสรุปจากการสังเกตการณ์ โดยอาศัยการอธิบาย บรรยาย ทำนาย หรือตัดสินการกระทำที่สัมพันธ์กันและเหมาะสมที่สุด เช่น บอกได้ว่าอะไรเป็นหลักยึดหรือแนวคิดในการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2) ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีและโครงสร้าง (knowledge of theories and structures) เป็นความรู้ในตัวหลักการและข้อสรุปต่างๆ พร้อมด้วยสิ่งที่สัมพันธ์กัน ซึ่งแสดงถึงเหตุการณ์ ปัญหาที่ซับซ้อนให้ชัดเจน ครอบคลุมและมีระบบ เช่น บอกได้ว่าพืชชนิดใดขยายพันธุ์โดยใช้ลำต้น บอกได้ว่าอะไรเป็นความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย

2.2 ด้านความเข้าใจ (comprehension) เป็นตัวแทนความเข้าใจในระดับต่ำสุด เป็นความสามารถในการจับความหมายของเนื้อหา แสดงด้วยการแปลเนื้อหาจากรูปแบบหนึ่งไปอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นชนิดของความเข้าใจ ซึ่งแต่ละคนทราบว่าจะอะไรที่กำลังสื่อสารอยู่ สามารถใช้เรื่องราวหรือความคิดที่กำลังสื่อสารกัน โดยไม่จำเป็นต้องนำสิ่งนั้นไปสัมพันธ์กับเรื่องราวอื่นๆ จำแนกเป็น 3 ลักษณะคือ

2.2.1 การแปลความ (translation) เป็นความสามารถในการถอดความหรือถอดแบบจากภาษาหนึ่งไปอีภาษาหนึ่ง ความถูกต้องในการสื่อสารโดยการถอดความจากร้อยกรองมาเป็นร้อยแก้ว ภาษาหรือรูปแบบการสื่อสารแบบหนึ่งเป็นภาษาอีกรูปแบบหนึ่งหรือแปลจากพฤติกรรมรูปภาพ ท่าทาง เช่น ความสามารถที่จะเข้าใจข้อความที่เป็นนัย การแปลภาษามือหรือท่าทางความสามารถในการแปลเนื้อหาทางคณิตศาสตร์เป็นข้อความที่เป็นสัญลักษณ์และอื่นๆ เป็นต้น

2.2.2 การตีความ (interpretation) เป็นความสามารถในการอธิบายหรือสรุปการสื่อสาร ซึ่งกลุ่มลึกกว่าการแปล การตีความจึงเกี่ยวกับการจัดลำดับใหม่ หรือความคิดใหม่ ๆ เกี่ยวกับเรื่องราวนั้นๆ เช่น ความสามารถในการตีความข้อมูลทางสังคมแบบต่างๆ อ่านเรื่องแล้วตีความข้อคิดที่แฝงอยู่ในเรื่องนั้นๆ ได้ เป็นต้น

2.2.3 การขยายความ (extrapolation) เป็นความสามารถในการสื่อความหมาย โดยการขยายความ คาดคะเนแนวโน้มจากข้อมูลที่ให้มาอย่างสมเหตุสมผล เช่น อ่านเรื่องที่ยังแต่งไม่จบแต่ขยายความคิดได้ว่าตอนจบจะเป็นอย่างไร ความเชี่ยวชาญในการทำนายความต่อเนื่องของแนวโน้มต่าง ๆ เป็นต้น

2.3 ด้านการนำไปใช้ (application) เป็นความสามารถในการใช้การสรุปสถานการณ์เฉพาะ ความสามารถในการนำความรู้ ความเข้าใจที่มีอยู่ไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ อาจรวมถึงการประยุกต์ใช้สิ่งต่างๆ เช่น กฎ วิธี แนวความคิด หลักการ ทฤษฎี ผลการเรียนรู้ในด้านนี้ ต้องการความเข้าใจในระดับสูงขึ้นกว่าผลการเรียนรู้ด้านความเข้าใจระดับต้น เช่น นำสูตรการหาพื้นที่สามเหลี่ยมไปใช้หาพื้นที่ของสามเหลี่ยมรูปใหม่ได้ เป็นต้น

2.4 ด้านการวิเคราะห์ (analysis) เป็นความสามารถในการจำแนกเนื้อหาออกเป็นส่วนประกอบย่อยๆ แยกแยะเรื่องราวที่สมบูรณ์ออกเป็นเรื่องย่อยๆ หรือเป็นส่วนๆ ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ของความคิดชัดเจน ผลการเรียนรู้นี้เป็นตัวแทนระดับปัญญาสูงกว่าความเข้าใจและการนำไปใช้ เพราะต้องการความเข้าใจทั้งเนื้อหาและรูปแบบโครงสร้างของเนื้อหา ซึ่งจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะคือ

2.4.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบ (analysis of elements) เป็นความสามารถในการระบุองค์ประกอบย่อย ๆ ซึ่งอยู่ในส่วนรวมออกมา เช่น ความสามารถในการแยกแยะข้อเท็จจริงจากสมมติฐาน ค้นหาเหตุผลของเรื่องราวที่อ่านได้ เป็นต้น

2.4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (analysis of relationship) เป็นความสามารถในการเชื่อมโยง และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยๆ และส่วนต่างๆ ของเรื่องราวแต่ละเรื่อง เช่น ความสามารถที่จะตรวจสอบ

ความคงเส้นคงวาของสมมติฐานซึ่งประกอบด้วยข้อมูลและข้อสันนิษฐานต่างๆ การหาความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อเรื่องกับเหตุผล การค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของกล้องถ่ายรูปกับนัยน์ตาของคนได้ เป็นต้น

2.4.3 การวิเคราะห์หลักการ (analysis of organizational principles) เป็นความสามารถในการจัดการอย่างมีระบบ โดยค้นหาว่าการที่โครงสร้างและระบบของวัตถุทั้งโครงสร้างภายนอกและโครงสร้างภายในรวมกันอยู่ในสภาพเช่นนั้นได้เพราะยึดหลักการหรืออะไรเป็นสำคัญ เช่น ความสามารถในการบ่งชี้ถึงเทคนิคที่ใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อ การโฆษณาสินค้าต่างๆ เป็นต้น

2.5 ด้านการสังเคราะห์ (synthesis) เป็นความสามารถในการจัดวางองค์ประกอบย่อย ๆ และส่วนต่างเข้าด้วยกันเพื่อสร้างภาพรวมหรือสิ่งใหม่ๆ การสังเคราะห์นี้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกับชิ้นส่วนต่างๆ และองค์ประกอบย่อยๆ การจัดการเชื่อมเข้าด้วยกันด้วยวิธีการสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างใหม่ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน จำแนกออกเป็น 3 ลักษณะคือ

2.5.1 การสื่อสารถ่ายทอดความคิด (production of a unique communication) เป็นความสามารถในการพัฒนาการสื่อสารซึ่งผู้เรียนหรือผู้อ่านพยายามถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก และ/หรือประสบการณ์แก่ผู้อื่นเช่น ความสามารถที่จะเล่าประสบการณ์ส่วนตัวอย่างมีประสิทธิภาพ

2.5.2 การวางแผนหรือเสนอแนะแนวทางการดำเนินงาน (production of a plan, or proposed set of operations) เป็นความสามารถในการพัฒนาแผนงานหรือเสนอแผนปฏิบัติ

2.5.3 การสร้างความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นนามธรรม (derivation of a set of abstract relations) เป็นความสามารถในการพัฒนาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นนามธรรมเพื่อแยกประเภทหรือ

อธิบายข้อมูลหรือเหตุการณ์เฉพาะ หรือเป็นการสรุปปัญหาหรือความสัมพันธ์จากกลุ่มของปัญหาพื้นฐานหรือตัวแทนที่เป็นสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ความสามารถที่จะหาข้อค้นพบและข้อสรุปที่แน่นอน เป็นต้น

2.6 ด้านการประเมินค่า (evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินเกี่ยวกับคุณค่าของเนื้อหาและวิธีการต่างๆ สำหรับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยอาศัยเกณฑ์และมาตรฐานที่วางไว้ จำแนกเป็น 2 ลักษณะคือ

2.6.1 การประเมินโดยใช้เกณฑ์ภายใน (judgement in terms of internal evidence) เป็นความสามารถในการประเมินความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากหลักฐานต่าง ๆ ได้แก่ ความถูกต้องหรือเหตุผล ความคงเส้นคงวา และเกณฑ์ภายในอื่นๆ เช่น อ่านนิยายแล้วสามารถตัดสินได้ว่าตัวละครตัวใดเป็นคนดีหรือเป็นคนเลวได้ตามเรื่องที่ปรากฏ เป็นต้น

2.6.2 การประเมินโดยใช้เกณฑ์ภายนอก (judgement in terms of external evidence) เป็นความสามารถในการประเมินค่าเนื้อหาด้วยการอ้างอิงถึงเกณฑ์ที่เลือกไว้หรือจำได้ เช่น การเปรียบเทียบทฤษฎีหลักๆ ข้อสรุปทั่วไป ข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรมเฉพาะ การตัดสินโดยใช้มาตรฐานภายนอกโดยเปรียบเทียบงานหนึ่งด้วยมาตรฐาน ที่รู้จักกันดีที่สุดในแต่ละสาขา โดยเฉพาะเปรียบเทียบกับงานที่เกี่ยวกับคุณงามความดีที่จำได้ การตัดสินพฤติกรรมของวัยรุ่นโดยใช้เกณฑ์วัฒนธรรมไทยว่าเหมาะสมหรือไม่ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม นั้น ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

นิรันด จงวุฒิเวศน์, (2527, อ้างถึงใน ชินรัตน์ สมสืบ, หน้า 2539) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความร่วมมือร่วมใจโดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือถูกจังหวะและเหมาะสมกับทั้งกระทำการดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้แสดงว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลของความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช (2540, หน้า 25-28) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ดังนี้ การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะ สมาชิกของสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน พัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการ

- ร่วมในการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาและตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา
- ร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนา
- ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการพัฒนา
- ร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา

Douglass (1970, p 90) กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วม (participation) ว่าเป็นคำที่มีความหมายกว้าง และใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน นักการศึกษาใช้คำนี้ในการอ้างอิงถึงการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ กิจกรรม หรือโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา นักรัฐศาสตร์ ใช้คำนี้ในความหมายของการเข้าร่วมกับสถาบันทางการเมืองของชุมชน เช่น การไปออกเสียงเลือกตั้ง นักสังคมวิทยาใช้ในความหมายของการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ส่วนกลุ่มอื่นๆ ใช้คำนี้ในความหมายของการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

Cohen and Uphoff (1977, p 6) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในทัศนะของการพัฒนาชุมชนว่า “การมีส่วนร่วมจะต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของประชาชน 4 ประการได้แก่ (1) การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่า จะทำอะไร และทำด้วยวิธีการอย่างไร (2) มีส่วนในการดำเนินโครงการ ตัดสินใจในการให้ทรัพยากรสนับสนุนโครงการและการร่วมมือกับองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมเป็นการเฉพาะ (3) มีส่วนในการแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากโครงการพัฒนา และ (4) มีส่วนในการประเมินผลโครงการ”

White (1982 อ้างถึงในกรมการพัฒนาชุมชน, 2529, หน้า 11) ได้ให้คำจำกัดความว่าการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 มิติด้วยกัน มิติที่หนึ่ง คือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะควรทำอะไร และ ทำอย่างไร มิติที่สองมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และ มิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานและยังมีอีกมิติหนึ่งที่น่าจะพิจารณาเป็นมิติที่สี่ คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

Gustavo (1992, p 4) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้นโดยปกติทั่วไปเป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึงการเข้าไปมีหน้าที่หรือมีส่วนรับผิดชอบในบางสิ่งบางอย่าง แต่ต่อมาความหมายของการมีส่วนร่วมมีความชัดเจนและลึกซึ้งไปกว่าเพียงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เมื่อการมีส่วนร่วมนี้เชื่อมโยงไปสู่กระบวนการในการเข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบของแต่ละบุคคลหรือกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม

Whang (1981, pp 91-92) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึงกระบวนการในการเข้าไปดำเนินงานของบุคคลหรือกลุ่มเพื่อได้สะท้อนถึงความสนใจของตน หรือเพื่อให้การสนับสนุนทางด้านกำลังงานหรือทรัพยากรต่อสถาบัน/ระบบที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของพวกเขา

Cohen and Uphoff (อ้างถึงใน จริฎฎญา บรรเทิง, 2548, หน้า 28) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมเป็น 4 ด้านคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision-making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Participation in Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in Benefits)

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation)

สำหรับการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆนี้ กวีวิชาการสาขาต่างๆมีจุดเน้นของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไปซึ่ง Cohen and Uphoff ได้อธิบายถึงการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการตัดสินใจชนิดนี้เป็นศูนย์กลางของการเกิดความคิดที่หลากหลายมีการกำหนดและประเมินทางเลือกตัดสินใจเลือกเปรียบเทียบได้กับการวางแผนเพื่อนำทางที่เลือกมาสู่การปฏิบัติสามารถแบ่งการตัดสินใจนี้ออกเป็น 3 ชนิดคือ

1.1 การตัดสินใจช่วงเริ่มต้น (Initial Decisions) เป็นการเริ่มต้นหาความต้องการจากคนในท้องถิ่นและวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการที่สำคัญขั้นตอนนี้มีความสำคัญที่จะเลือกเอาโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนและมีความเป็นรูปธรรมโดยผ่านการใช้กระบวนการตัดสินใจในระยะนี้สามารถให้ข้อมูลที่สำคัญของท้องถิ่นและป้องกันความเข้าใจที่อาจเกิดขึ้นและเสนอกลยุทธ์เพื่อแก้ไขปัญหาซึ่งคนในท้องถิ่นสามารถเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการทั้งในเรื่องการเงินการจัดสรรบุคลากรตลอดจนวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการและสนับสนุนโครงการที่จะนำเข้ามา

1.2 การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ (On-going Decisions) คนในท้องถิ่นอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในช่วงเริ่มต้นแต่ถูกขอร้องให้เข้ามาดำเนินการเมื่อโครงการเข้ามาความสำเร็จในช่วงนี้เกิดขึ้นได้มากกว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นซึ่งโครงการจะต้องค้นหาความต้องการของบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในภายหลังนี้และจัดลำดับความสำคัญของโครงการและวิธีการดำเนินโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

1.3 การตัดสินใจในช่วงปฏิบัติการ (Operational Decisions) เป็นความเกี่ยวข้องในองค์กรเมื่อโครงการเข้ามามีการเชื่อมโยงโครงการเข้ามาสู่คนในท้องถิ่นมีการรวบรวมขององค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับปฏิบัติกิจกรรมในโครงการกรอบที่สมาชิกยึดถือประกอบด้วยการประชุมเพื่อจัดทำนโยบายการคัดเลือกผู้นำที่จะมีอิทธิพลต่อองค์กร

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติคนในท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมในการปฏิบัติแบ่งได้เป็น 3 ชนิดคือ

2.1 การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร (Resource Contribution) สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบได้แก่แรงงานวัสดุอุปกรณ์และข้อมูลข่าวสารทั้งหมดนี้เป็นแหล่งทรัพยากรหลักที่สำคัญซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่นนำมาใช้เพื่อพัฒนาโครงการการส่งเสริมโดยใช้แรงงานในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่จัดการบริจาคเงินและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆและอื่นๆแสดงให้เห็นทิศทางที่ชัดเจนของการมีส่วนร่วมสิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมนี้คือการรู้ว่าใครเป็นผู้สนับสนุนและทำอะไรโดยวิธีการสมัครใจ การได้รับค่าตอบแทนหรือโดยการบีบบังคับการสนับสนุนเรื่องทรัพยากรบ่อยครั้งที่พบว่ามีความไม่เท่าเทียมกันและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

2.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน (Project Demonstration and Co-ordination) คนในท้องถิ่นสามารถรวมตัวกันในการปฏิบัติงานโดยการเป็นลูกจ้างหรือสมาชิกทีมที่ปรึกษาหรือเป็นผู้บริหารโครงการเป็นสมาชิกอาสาซึ่งทำหน้าที่ประสานงานกิจกรรมของโครงการมีการฝึกอบรมให้รู้เทคนิคการปฏิบัติงานในโครงการสำหรับผู้เข้ามาบริหารหรือประสานงานวิธีนี้นอกจากจะเพิ่มความไว้วางใจให้กับคนในท้องถิ่นแล้วยังช่วยให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาของตนเอง

2.3 การมีส่วนร่วมในการขอความร่วมมือ (Enlistment) การขอความร่วมมือไม่จำเป็นต้องมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องแต่พิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าผลเสียที่ตามมาหลังจากนำโครงการเข้ามาและผลที่เกิดกับคนในท้องถิ่นที่เข้าร่วมในโครงการ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานและมีผลในทางเศรษฐกิจซึ่งไม่ควรมองข้ามไปการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์แบ่งได้ 3 ชนิดคือ

3.1 ผลประโยชน์ด้านวัตถุ (Material Benefits) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคลเช่นเป็นการเพิ่มการบริโภครายได้และทรัพย์สินแต่สิ่งเหล่านี้จะทำให้การสรุปข้อมูลล้มเหลวได้ซึ่งควรวิเคราะห์ให้ได้ว่าใครคือผู้มีส่วนร่วมและดำเนินการให้เกิดขึ้น

3.2 ผลประโยชน์ด้านสังคม (Social Benefits) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุขได้แก่บริการหรือความพึงพอใจการสาธารณสุขภาคการเพิ่มโครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้รูปแบบการผสมผสานเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับคนยากจนจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทั้งในเรื่องปริมาณการแบ่งผลประโยชน์และคุณภาพบริการและความพึงพอใจ

3.3 ผลประโยชน์ด้านบุคคล (Personal Benefits) เป็นความปรารถนาที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มหรือได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นความต้องการอำนาจทางสังคมและการเมืองโดยผ่านความร่วมมือในโครงการผลประโยชน์สำคัญที่ได้จากโครงการมี 3 ชนิดคือความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองอำนาจทางการเมืองและความรู้สึกที่ว่าตนเองทำงานมีประสิทธิผลการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ควรศึกษาผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังด้วยเพราะอัตราการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์มีความแตกต่างกันจะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางนโยบายหลักที่เกี่ยวข้องว่าจะให้ใครมีส่วนร่วมหากผลที่ออกมาตรงกันข้ามกับความคาดหวังจะได้แก้ไขเพื่อหาแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการวางรูปแบบใหม่

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นส่วนที่มีการเขียนเป็นรายงานไว้น้อยสามารถประเมินโครงการได้ 2 รูปแบบคือการมีส่วนร่วมทางตรงและการมีส่วนร่วมทางอ้อมการมีส่วนร่วมในการประเมินผลส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมากกว่าคนในท้องถิ่นซึ่งทำหน้าที่ประเมินผลด้านงบประมาณความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่อโครงการประเมินว่ามีผู้เห็นด้วยกับโครงการหรือไม่ผู้ที่มีส่วนร่วมได้แก่ใครบ้างมีส่วนร่วมโดยวิธีใดมีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อต่างๆหรือผ่านตัวแทนที่เลือกเข้าไปอย่างไรและทำอย่างไรความคิดเห็นต่างๆจึงจะได้รับการนำไปใช้ประโยชน์

โดยสรุปแล้ว ความหมายโดยทั่วไปของการมีส่วนร่วม หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และรับผิดชอบดำเนินการ ช่วยเหลือในกิจการใดๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน อำนาจความสะดวกที่มีผลกระทบต่อตัวประชาชนและร่วมกันประเมินให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุง

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นงเยาว์ อุทุมพร (2561, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปใช้บูรณาการในการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า 1) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอ

นางเยาว์ อุทุมพร (2558, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนเขตธนบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการนำภูมิปัญญามาใช้ มีทั้งการเชิญไปสอนที่สถานศึกษาและพานักเรียนไปศึกษาเรียนรู้ที่บ้านของผู้ทรงภูมิปัญญา และมีหลากหลายกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เชิญไปสอนทั้งในและนอกเวลาเรียน ปัญหาที่พบคือ การขาดงบประมาณสนับสนุน การย้ายภูมิลำเนาหรือปิดกิจการ การประสานงาน 2) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการคือ ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเชิญผู้เกี่ยวข้องมาทำงานร่วมกันโดยทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่นเขตธนบุรี มีการจัดการความรู้และจัดทำเป็นหนังสือหรือเอกสาร หรือ ซีดี แจก การเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบของเว็บไซต์ โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบ พร้อมทั้งมีการฝึกอบรมนักเรียน/นักศึกษาเป็นภาคีเครือข่ายแนะนำการจัดเป็นงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นในทุกปีหรือทุกภาคเรียนร่วมกัน และผู้บริหารสถานศึกษาควรมีนโยบายส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาอย่างจริงจัง และการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ในสื่อต่างๆ

ศิริลักษณ์ ศรีสมบูรณ์ (2553, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การบริหารแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนรายด้านพบว่า โรงเรียนทุกขนาดด้านการวางแผน ด้านการดำเนินงาน และด้านการปรับปรุงแก้ไข อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการตรวจสอบโรงเรียนขนาดเล็กอยู่ในระดับมาก ส่วนโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลางอยู่ในระดับปานกลาง

ทศพร สิทธิธนะชัย (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนอ่อนหม้อประชาสรรค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครพนม เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1)สภาพปัจจุบันและปัญหาในการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนอ่อนหม้อประชาสรรค์ สภาพปัจจุบันพบว่า โรงเรียนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าใน

นิตยา เกตุครุฑ (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาไม้ผล ตำบลน่านกกก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนตำบลน่านกกก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อม สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกไม้ผล ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สืบสานขนบธรรมเนียม ประเพณี ร่วมกันอย่างกลมกลืนเหนียวแน่น มีกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน เกิดสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มอย่างแน่นแฟ้น และยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นชุมชนที่มีศักยภาพ มีความพร้อมต่อการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน หัวใจสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ อยู่ที่การสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เป็นชุมพลังของชุมชนหรือท้องถิ่นเดียวกัน ร่วมกันปลูกจิตสำนึก ซึ่งจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนเอง และได้รูปแบบในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

เรไร ไพรวรรณ (2548, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษาชุมชน เขตธนบุรี ผลการศึกษาพบว่า จำนวนผู้รู้ภูมิปัญญาในเขตธนบุรีทั้ง 44 ชุมชน มี 297 คน เป็นชายร้อยละ 40.80 หญิงร้อยละ 53.20 มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาร้อยละ 35.02 แขนงที่พบผู้รู้ภูมิปัญญาสูงสุดคือ แขนงบายเรือ ร้อยละ 19.53 ผู้รู้ภูมิปัญญาซึ่งมีอายุ 45 ปีขึ้นไปที่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญามากที่สุดคือ แขนงหิรัญรูจี ร้อยละ 29.79 ผู้ทรงภูมิปัญญาซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยมี 6 คน เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาใน 3 สาขา คือ สาขาศิลปกรรม 4 คน สาขาหัตถกรรมและอุตสาหกรรม 1 คน และสาขาการจัดการ 1 คน ผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรมและสาขาหัตถกรรมและอุตสาหกรรม เรียนรู้ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษและผู้ใกล้ชิด ส่วนผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาการจัดการ เรียนรู้ในระบบโรงเรียน การถ่ายทอดภูมิปัญญาพบว่า มีองค์ประกอบหลักในการถ่ายทอดภูมิปัญญา 5 องค์ประกอบคือ วิธีการถ่ายทอด ผู้รับการถ่ายทอด เนื้อหา เวลาและการประเมินผล แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาพบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญา ผู้รับการถ่ายทอดและผู้ให้บริการหรือผู้เกี่ยวข้องเห็นด้วยกับการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และเห็นว่าควรมีการ

ประกอบ ใจมั่น (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ที่เป็น
 ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏ เพื่อวิเคราะห์แนวคิดการบริหารจัดการความรู้ พัฒนา
 ระบบ บริหารจัดการความรู้ พัฒนาต้นแบบระบบคอมพิวเตอร์เพื่อบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิ
 ปัญญาท้องถิ่นและวิเคราะห์ประสิทธิผลของต้นแบบระบบคอมพิวเตอร์เพื่อบริหารจัดการความรู้ที่เป็น
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลปรากฏว่าต้นแบบระบบคอมพิวเตอร์เพื่อบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา
 ท้องถิ่นได้รับการยอมรับว่าเป็นฐานความรู้และศูนย์กลางการเรียนรู้สำหรับอาจารย์ นักศึกษาชุมชน
 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สุดารัตน์ ชาญเลขา (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันราช
 ภัฏกับชุมชนเพื่อพัฒนาด้านวัฒนธรรม เพื่อศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่าง
 สถาบันการศึกษา กับชุมชนในการมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนพัฒนาด้านวัฒนธรรม แล้วพัฒนารูปแบบ
 ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันราชภัฏกับชุมชนในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาด้านวัฒนธรรม หลังจากนั้น
 ได้ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันราชภัฏกับชุมชนในฝั่งธนบุรี
 ผลการวิจัยพบว่าสถาบันอุดมศึกษาควรต้องสนองรับนโยบายของรัฐจากข้อกำหนดตามกฎหมายให้
 สถาบันการศึกษากระจายอำนาจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานด้านวัฒนธรรม การจัดการ
 ศึกษา การจัดทำสื่อปฏิสัมพันธ์วัฒนธรรมของชาติและดำเนินการตามยุทธศาสตร์การพัฒนา
 วัฒนธรรมด้วยกระบวนการพลังร่วมและความต้องการให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการศึกษา
 กับชุมชนเพื่อพัฒนาด้านวัฒนธรรมมีทั้งหมด 15 องค์ประกอบและการประเมินความเหมาะสมของ
 รูปแบบพบว่าชุมชนฝั่งธนบุรีเห็นด้วยกับการนำรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันราชภัฏกับชุมชน
 มาใช้กับโครงการจัดตั้งศูนย์กรุงธนบุรีศึกษา

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ประเภท
 ต่างๆ โดยเฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สถานศึกษาสามารถนำมาใช้บูรณาการในการจัดการศึกษา
 ในสถานศึกษา รูปแบบการบริหารจัดการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้รวมทั้งการศึกษาศักยภาพ
 และสภาพการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัด
 การศึกษาเพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นยังคงอยู่